Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 64.707.061
Національного університету цивільного
захисту України,
д.психол.н., професору Наталії Оніщенко

м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8, 18034

ВІДГУК

офіційного опонента, завідувача кафедри психології Державного торговельно-економічного університету, доктора психологічних наук, професора Миронця Сергія Миколайовича на дисертаційну роботу Пономаренка Івана Володимировича «Психологічні особливості професійного благополуччя працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність теми дисертації. Актуальність дослідження проблеми психологічного благополуччя працівників екстремальних видів діяльності, до яких належить і праця фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій зумовлена низкою чинників, що пов'язані із сучасними соціально-економічними умовами, війною, а також специфікою самої діяльності рятувальних служб, що передбачає високий рівень стресу, ризику і психологічної напруги.

Пожежні, рятувальники, сапери, працівники служб екстреного виклику постійно стикаються з надзвичайними ситуаціями, які можуть впливати на їхнє емоційне та психологічне здоров'я. Ситуації, що потребують миттєвих рішень, великих фізичних навантажень й емоційних зусиль, можуть призводити до стресу, депресії, тривожності, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психологічних розладів.

Працівники, які здійснюють свою діяльність у небезпечних умовах, часто не мають достатньої підтримки, щоб ефективно справлятися з психологічним навантаженням, що нерідко призводить до вигорання, емоційного виснаження, зниження мотивації та ефективності виконання завдань за призначенням. Такі наслідки не лише погіршують індивідуальне благополуччя, а й можуть мати серйозні наслідки для колективу та підрозділу в цілому.

У багатьох випадках підготовка працівників пожежно-рятувальних підрозділів акцентується на фізичних та технічних навичках, тоді як психологічний

аспект діяльності, зокрема методи подолання стресу і підтримка психічного здоров'я, здебільшого залишається поза увагою.

Отже, з огляду на зазначене, дослідження проблеми психологічного благополуччя працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій, вбачається нам надзвичайно важливою для забезпечення здоров'я, підтримки високого рівня ефективності в службовій діяльності та збереження психоемоційної стійкості в умовах підвищеного стресу та небезпек.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами:

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету цивільного захисту України у межах науково-дослідної роботи «Психологічні аспекти самовдосконалення та саморозвитку фахівців екстремального профілю діяльності» (№ ДР 0121U000009) та пов'язане з реалізацією Наказу Міністерства внутрішніх справ України № 412 від 26.05.2020 р. «Про затвердження Порядку підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб рядовогоі начальницького складу служби цивільного захисту» та Постанови Кабінету Міністрів України № 468 від 09.05.2023 р. «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо вдосконалення питань проходження служби цивільного захисту та грошового забезпечення осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту».

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Національного університету цивільного захисту України (протокол № 10 від 24.04.2024 р.).

Мета дослідження полягає у дослідженні психологічних детермінант професійного благополуччя та його ролі у діяльності працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що Пономаренком І.В. задекларовано отримання таких результатів дослідження, як:

уперше:

– сформульовано й уточнено поняття професійне благополуччя працівників ДСНС;

– було виокремлено роль соціально-організаційних та особистісних чинників в оцінці професійного благополуччя саме працівників ДСНС;

– за результатами емпіричного аналізу представлено особливості зв'язку благополуччя працівників ДСНС з їх типами поведінки в ситуаціях професійних вимог;

– обґрунтовані мішені психологічних інтервенцій для розвитку професійного благополуччя працівників ДСНС.

удосконалено шляхи та методи оцінювання професійного благополуччя працівників ДСНС;

набуло подальшого розвитку психотехнології розвитку професійного благополуччя фахівців ДСНС.

Структура й обсяг дисертації. Загальний обсяг дисертаційної роботи з додатками складає 290 сторінки. Дисертація складається з анотації, змісту, вступу, чотирьох розділів власних досліджень, висновків, списку використаних джерел із 258 найменувань, додатків. Матеріали роботи проілюстровано 24 таблицями та 2 рисунками.

Аналіз змісту дисертаційної роботи

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт, предмет та методи дослідження, сформульовано наукову новизну і практичне значення одержаних результатів. Визначений особистий внесок автора у працях, які опубліковані у співавторстві; також представлено інформацію про апробацію результатів роботи та публікації за темою дисертації.

У *першому розділі «Теоретико-методологічний аналіз досліджень феномену професійного благополуччя фахівців ризиконебезпечних професій»* здійснено аналітичний огляд феномену професійного благополуччя, що дозволило автору сформулювати ключові положення для його глибшого розуміння предмету дослідження. Автором поняття «благополуччя особистості» розглядається як багатовимірний феномен у межах гедоністичного та евдемонічного підходів. Інтеграція цих підходів дозволяє створювати комплексні моделі благополуччя, які поєднують аспекти особистісного зростання й суб'єктивного щастя.

Психологічне благополуччя на робочому місці операціоналізується конструктом професійного благополуччя. Під ним зазвичай розуміють стан задоволеності, комфорту та внутрішньої гармонії, який виникає в результаті успішного виконання обов'язків і досягнення особистих та професійних цілей на роботі.

Здійснений у роботі теоретичний аналіз професійного благополуччя фахівців ризиконебезпечних професій дозволив авторові обґрунтувати його визначення для працівників ДСНС як «інтегративного показника позитивного функціонування фахівця в професійній сфері, що відображається через особистісну оцінку різних складових професійного життя та має комплексну, ієрархічну та гнучку структуру, яка формується під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, сприяючи підвищенню ефективності, продуктивності діяльності».

У *другому розділі «Методологічні аспекти та організація дослідження»* описані методологічні основи вивчення професійного благополуччя працівників ДСНС. Дослідження проводилося з використанням сучасних теоретичних та емпіричних підходів, що забезпечило цілісне та обґрунтоване розуміння цього феномену.

Подано концептуальну модель вивчення професійного благополуччя працівників ДСНС. Для моделі дослідження визначено ключові чинники професійного благополуччя, які згруповані у дві складові: соціально-організаційні та особистісні детермінанти. Обґрунтовано залежність рівня благополуччя від типології поведінки фахівців в ситуаціях професійних вимог, які розглядаються автором як результативні показники діяльності. Така поведінка, на думку автора, відображає взаємодію між детермінантами та наслідками професійного благополуччя, такими як професійна активність, стратегії розв'язання проблем та емоційне ставлення до роботи. Дана модель забезпечує системний підхід до аналізу дослідницького феномену, визначає ключові змінні наукової роботи та слугує основою для організації дослідницьких етапів.

Також у розділі було представлено характеристику груп досліджуваних та обґрунтовано її репрезентативність.

У *третьому розділі «Психологічні особливості професійного благополуччя працівників ДСНС»* представлено емпіричні результати дослідження, за результатами якого, автором було *доведено*, що професійне благополуччя серед інших показників позитивного психологічного функціонування є самостійним конструктом, має свою специфіку, відрізняється від емоційного, соціального та психологічного благополуччя, оскільки являє собою окремий рівень функціонування людини – професійну сферу.

Встановлено, що найбільш вираженими складовими професійного благополуччя працівників ДСНС є наявність сформованих професійних цілей, позитивні взаємини в колективі та відчуття професійного зростання.

Визначено, що соціально-організаційні чинники, такі як стать, вік, сімейний стан, освіта, професійний стаж, досвід ліквідації надзвичайних ситуацій у зоні бойових дій мають обмежений вплив на професійне благополуччя. Застосовані автором кореляційний та регресійний аналізи продемонстрували, що ключовими особистісними детермінантами професійного благополуччя виступають тип професійної мотивації, індивідуальні психологічні ресурси (самоефективність, надія, оптимізм, резильєнтність, що операціоналізуються конструктом психологічного капіталу), толерантність до невизначеності як професійно важлива якість працівника ДСНС та емоційне благополуччя. Разом ці фактори пояснюють

65,4 % варіативності професійного благополуччя, що є достатньо високим показником розміру ефекту. Найбільший вплив на благополуччя працівників ДСНС має психологічний капітал особистості, навіть при умові контролю дисперсії автономної та контролюючої мотивації.

У *четвертому розділі «Програма розвитку професійного благополуччя працівників ДСНС»* представлено результати впровадження авторської програми соціально-психологічного тренінгу спрямованого на розвиток професійного благополуччя працівників ДСНС. Основна мета тренінгу полягала у розвитку психологічних ресурсів, оптимізації мотивації, підвищенні толерантності до невизначеності та створенні сприятливого середовища для емоційного й соціального функціонування в колективі.

Позитивним вбачається, що ефективність застосування авторської програми було підтверджено експериментально. Найбільш помітні позитивні зміни після соціально-психологічного тренінгу відбулися з інтегральним показником «Професійне благополуччя». Він значно збільшився (d = 1,432, CLES = 84,44). У сфері психологічних практик різниця в майже 1,5 середньоквадратичного відхилення є значним показником. З вірогідністю близько 84 % рятувальник, який мав досвід психологічних інтервенцій матиме вищий показник професійного благополуччя порівняно з тим хто не брав участі в тренінгу. Такий результат можна вважати переконливим свідченням ефективності соціально-психологічного тренінгу, його можна рекомендувати до впровадження як ефективний інструмент підтримки та розвитку професійного благополуччя для працівників ДСНС.

Загальні висновки відображають перебіг дослідження та відповідають поставленим завданням. В основному вони відображають наукові досягнення дисертанта.

На основі аналізу поданої на рецензування дисертації можна зробити висновок про коректність та обґрунтованість поставлених завдань, які випливають із сучасного стану задекларованої автором психологічної проблеми, а саме підтримки і збереження професійного благополуччя працівників ДСНС України.

Рівень новизни результатів дисертаційної роботи. Отримані автором результати є новими, що підтверджується аналізом наукової літератури, обґрунтуванням об'єкта та предмета дослідження, новаторською постановкою завдань, авторським підходом до їх вирішення у реальному емпіричному дослідженні.

Практичне значення отриманих результатів. Результати впроваджено в систему психологічного забезпечення професійної діяльності працівників ДСНС у вигляді авторської програми розвитку професійного благополуччя працівників

ДСНС. Основні результати дисертаційного дослідження були впроваджені в практичну діяльність Головного управління ДСНС у Запорізькій області; Міжрегіональному центрі гуманітарного розмінування та швидкого реагування ДСНС та у навчальний процес кафедри медицини надзвичайних ситуацій та тактичної медицини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця.

Отримані в дисертації результати можуть бути використані інших структурних підрозділів сектору оборони.

Повнота публікацій. Основні результати дослідження викладено у 12 наукових працях, із них чотири статті опубліковано у наукових фахових виданнях із психологічних наук, 8 – тез конференцій. В наукових працях, що опубліковані у співавторстві, автором зазначено особистий внесок.

Оформлення дисертації. За структурою, мовою та стилем викладення поданий у дисертації матеріал відповідає вимогам до оформлення дисертації, затверджених МОН України (Наказ № 40 від 12 січня 2017 р.) Мова і стиль викладення дисертації чітко висвітлюють одержані науково-практичні результати, визначені метою дослідження.

Дискусійні положення та зауваження

1. Аналізуючи застосування в емпіричній частині дослідження статистичних критеріїв, що використані для оцінки внеску психологічних характеристик у професійне благополуччя працівників ДСНС автор застосовує послідовну (ієрархічну) множинну регресію, а не її класичний варіант. За таких умов варто було б більш детально обґрунтувати доцільність застосування саме такого статистичного критерію.

2. Робота значно б виграла якби дисертантом окрім толерантності до невизначеності, яку автор розглядає, як професійно-важливу якість, були досліджені й інші психологічні характеристики працівників ДСНС, що на наш погляд є також не менш цінні для забезпечення позитивного функціонування особистості.

3. Аналізуючи роботу помітно, що всі розрахунки даних дисертантом, окрім статистичної значущості, супроводжуються оцінкою розміру ефекту, що потребує додаткового пояснення, у чому полягає сенс саме такого аналіз, та що він дає для інтерпретації, розуміння результатів.

4. За визначенням автора «професійне благополуччя – це інтегративний показник позитивного функціонування людини в професійній сфері і має гнучку

структуру». Відповідно залишається дискусійним питання можливості досягнення стійкої позитивної зміни в результаті проходження певного проміжку часу. На наш погляд, робота б значно розширила свій науковий потенціал, якщо б здобувач дослідив зміни в більш широкій перспективі, провів лонгітюдне дослідження.

5. Дисертанту варто було б у переліку власних публікацій вказати їх URL посилання (стандартизовані адреси повного ресурсу), що значно облегшило б перевірку їх відповідності до змісту розділів дисертаційного дослідження.

Однак зазначені зауваження та побажання не зменшують загального позитивного враження від дисертаційної роботи, не знижують наукової цінності викладених у ній наукових результатів, здебільшого мають рекомендаційний характер та загалом не впливають на високу оцінку теоретико-емпіричної частини дослідження.

Загальний висновок та оцінка дисертації щодо присудження ступеня доктора філософії. Отже, можемо зробити висновок, що дисертаційна робота Пономаренка Івана Володимировича **«Психологічні особливості професійного благополуччя працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій»**, відповідає вимогам Порядку з присудження наукового ступеня доктора філософії, що затверджене Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44, вимогам наказу МОН України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Виходячи із вищезазначеного, Пономаренко Іван Володимирович заслуговує присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:
Завідувач кафедри психології Державного торговельно-економічного університету,
доктор психологічних наук, професор **Сергій МИРОНЕЦЬ**

Підпис Миронця Сергія засвідчую
Начальник відділу кадрів